

ПРАВО НА ЗАПОВІТ

Волківська Т.Ф., викладач кафедри цивільно -правових дисциплін ННПП НАВС

У цивільно-правовій науці право на заповіт розглядається в двох значеннях: об'єктивному та суб'єктивному. Право на заповіт в об'єктивному значенні - це сукупність правових норм, які надають певній особі можливість розпорядитися власним майном на випадок своєї смерті. Об'єктивне право існує незалежно від волі, свідомості суб'єкта, бо виникає і діє поза них. Право на заповіт в суб'єктивному значенні - це встановлена законом можливість певної особи скласти заповіт [1, с. 32]. В юридичній науці особу, яка має право на заповіт, прийнято називати заповідачем.

Історія права різних часів дає можливість констатувати, що право на заповіт не було універсальним, тобто закріплювалося не за усіма суб'єктами цивільно -правових відносин. Ще римське право передбачало, що заповідачами могли бути тільки дієздатні особи. Повна дієздатність складалася з трьох елементів: стан свободи, стан громадянства, сімейний стан. Із зміною того чи іншого статусу змінювалася дієздатність, а разом із цим втрачалось або відновлювалось право на заповіт [2, с. 47]. За Литовськими статутами 1529 р., 1566 р., 1588 р., заповідачами не могли бути неповнолітні, ченці, сини, які не були відокремлені від батьків, залежні люди, сретики, божевільні, невільники, ті, які тимчасово втратили розум, і деякі інші особи [3, с. 151.].

За чинним ЦК України право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю.

Заповідачем, як і спадкодавцем, може бути тільки фізична особа - людина. Не поширено право бути заповідачем на державу, що є закономірним відображенням об'єктивної дійсності, оскільки воно пов'язане з природним існуванням конкретної людини та її непорушним правом на задоволення її останньої волі [4, с. 244]. Також юридичні особи не можуть виступати як заповідачі, тому що припиняють своє існування шляхом ліквідації та реорганізації. Заповідачами не можуть бути такі учасники цивільних відносин, як Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави, інші суб'єкти публічного права [1, с. 33].

Заповідачем може бути будь-яка фізична особа незалежно від громадянства. Це можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства. Так, відповідно до ст. 13 Закону України «Про правовий

статус іноземців та осіб без громадянства» від 4 лютого 1994 р. іноземці та особи без громадянства мають право відповідно до законодавства України мати у власності будь-яке майно, спадкувати та заповідати його.

Слід розрізняти такі поняття як «цивільна дієздатність» та «тестаментоздатність». Заповідальна дієздатність співвідноситься з поняттям повної дієздатності, як спеціальне із загальним. Учений стверджує, що право на заповіт не повинно бути пов'язане зі штучним наданням дієздатності, а з досягненням повноліття, оскільки саме від віку залежить стан фізичного, психологічного, соціального розвитку особи. Тому через недосягнення встановленого вікового цензу особа, якій надається повна дієздатність до досягнення повноліття, має бути позбавлена права на заповіт [5, с 83 -85].

Для укладення заповіту 14-річним, який набув повної цивільної дієздатності, існуватимуть перешкоди суто практичного характеру, оскільки відповідно до п. 2 Положення про паспорт громадянина України, цей документ видається особі по досягненню нею 16-річного віку. Такий неповнолітній не зможе посвідчити свою особу при виявленні бажання скласти заповіт. Тому, на думку науковця, мова може йтися про складання заповіту громадянином України, який досяг 16-річного віку [7, с 122]. З такою позицією не можна погодитися. Закон України «Про нотаріат» прямо зазначає, що нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, встановлюють особу громадянина за паспортом або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина, котрий звернувся за вчиненням нотаріальної дії. У ч. 3 п. 13 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та в ч. 2 п. 7 Порядку посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених законодавець передбачає, що особа громадянина, якому не виповнилось 16 років, встановлюється на підставі свідоцтва про народження за умови підтвердження батьків (одного з батьків) про те, що ця особа є їх дитиною.

Не можна вважати виправданим позбавлення права на складання заповіту осіб, обмежених у дієздатності за рішенням суду, оскільки складанням заповіту обмежено дієздатний не погіршує майнове становище своїх близьких [6, с 85].

Право на заповіт здійснюється заповідачем особисто. Однак відповідно до ст. 1243 ЦК України подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності.

В юридичній літературі висловлювались пропозиції передбачити в ЦК України для осіб, що сумісно ведуть селянське (фермерське) господарство субінститут сумісного заповіту (за аналогією з заповітом подружжя).

Особи, які спільно ведуть селянське (фермерське) господарство, надати можливість скласти сумісний заповіт. У цьому заповіті

співвласники мали б змогу вирішувати долю всієї землі, що надана їм для ведення селянського (фермерського) господарства [9, с. 15-16]. Однак така пропозиція не знайшла своє відображення в законодавстві.

Фізична особа, яка має право на заповіт, незалежно від того, чи реалізувала вона його чи ні, не повинна зазнавати ніякої дискримінації. Тобто забороняється будь-яке пряме або непряме обмеження прав і свобод заповідача чи встановлення для нього прямих або непрямих переваг.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Я. Право на складання заповіту / Ярослав Ковальчук // Юридичний журнал. - 2006. - № 10 (52). - С. 32-33.
2. С.Я. Фурси. - К.: Видавць Фурса С.Я.: КНТ, 2007. - 1216 с.
3. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні. Становлення і розвиток: мо-нографія / Ю.О. Заїка. - [2-е вид.]. - К.: КНТ, 2007. - 288 с.
4. Васькович Й. Спадкування за заповітом: проблеми вікового цензу / Й. Васькович // Право України. - 2008. - № 4. - С. 121-123.